

הסדרת הזרימה בנחל שורק בלב שש פתוח | צילום: אבי און־דולב

קורת גג אחת לניהול נחלי ישראל

דוד ירוסלביץ

סמנכ"ל בכיר לתשתיות, משרד החקלאות ופיתוח הכפר
 davidy@moag.gov.il

להסדרת נחל המלווה בתהליכים של שיקום נחל, יש ארבע מטרות:

1. תנועה חופשית של מים בנחל. הנחל כמוביל מים טבעי, מנקז את המים מאגן ההיקוות. אפיק הנחל חייב לאפשר זרימה חופשית של מים במשך כל השנה אם הוא נחל איתן, ובשיטפונות חורף אם הוא נחל אכזב. פעולות להסדרת אפיק הנחל נעשות על-ידי רשות הניקוז, ועיקרן סילוק סחף, פינוי פסולת, הרחבת האפיק והסדרתו במידת הצורך.
2. שיקום גדות הנחל ונופו. השיקום מושג על-ידי ביצוע הפעולות הבאות: שיפור שיפוע הגדות בנחל, שתילת צמחייה לייצוב גדות הנחל, סלילת שבילים ודרכי שירות לאורך הנחל ופיתוח אתרי נופש ופנאי לאורך הנחל.
3. שיקום המים בנחל. לשיקום מים שני היבטים:
 - א. איכות המים. כדי להבטיח איכות ראויה של מים מטפלים בזיהום המים בנחל שמקורו במכונני טיהור שפכים ו/או במפעלי תעשייה מזהמים, מכינים תכנית מים לנחל, ומקציבים מים באיכות הראויה להזרמה בנחל.
 - ב. כמות המים. מכיוון שרוב המקורות הטבעיים נתפסו או

במשך שנים רבות היו הנחלים החצר האחורית של האזורים העירוניים לסוגיהם, ואף שימשו כמובילי ביוב וניקוז בלתי מבוקרים. בתחילת שנות האלפיים, בעידודו ובניהולו של המשרד להגנת הסביבה, שחבר יחד עם משרד החקלאות ועם נציבות המים לרשויות הניקוז האגניות, החל המצב להשתנות. בכל תכנית של הסדרת נחל בהיבט של ניקוז, החלו גורמי התכנון לתת את הדעת גם על שיקום הנחל בהיבטים אקולוגיים וסביבתיים. כמו כן הוקמו מנהלות נחלים כמעט בכל נחלי ישראל, שגם הן ברובן באחריותן של רשויות הניקוז ובניהולן, תוך שיתוף גורמים נוספים, ממשלתיים ופרטיים.

2. ריכוז סמכויות ניהול הנגר והניקוז בידי המועצה הארצית לניהול נגר וניקוז, שחברים בה גורמי המקצוע הממשלתיים הרלוונטיים.
 3. מתן סמכות לשר החקלאות ולשר האוצר לאישור תכניות אב בלבד, וביצוע הפרדה בין הרשות הארצית כרגולטור שנתונה לו הסמכות לקביעת מדיניות לבין רשויות הניקוז האגניות כגופי ביצוע בשטח.
- תפקידי המועצה הארצית:
1. אישור תכנית אב ארצית לניהול נגר וניקוז והגשתה לאישור שר החקלאות ושר האוצר.
 2. אישור תכנית עבודה שנתית וחמש שנתית לביצוע מפעלי ניקוז.
 3. אישור תקציב שנתי וחמש שנתי שהותאם לתכנית העבודה והגשתו לשרים לאישור.
 4. אישור כללים לחישוב מכסות לניקוז.
 5. אישור תכניות אב אגניות ומפעלי ניקוז.
- תפקידי הרשות הארצית:
1. ניהול תחום ניהול הנגר והניקוז, בהתאם לתכניות המאושרות.
 2. הנחיות לפעילות רשויות הניקוז האגניות, פיקוח ובקרה עליהן.
 3. הכנת תכנית עבודה חמש שנתית, כנגזרת של תכנית האב המאושרת, והצעת תקציב למימושה.
 4. סיוע מקצועי למועצת הרשות הארצית מצד אחד, ולרשויות הניקוז האגניות מצד שני, בכל הקשור לנושאים בתחום ניהול נגר וניקוז.
 5. ניהול נושאי שימור קרקע, סביבה, אקולוגיה ושיקום נחלים, ותיאומם עם נושאי הניקוז השונים.
- יבשו, במסגרת תכנית המים דואגים להזרים כמות מים קבועה לנחל ממקורות זמינים (קולחים באיכות ראויה, קידוחים, מעיינות ועוד).
4. שיקום מערכת החיים הטבעית בנחל. במסגרת הסדרת הנחל מבצעים גם שחזור ושימור ביולוגי, כלומר החזרה של בעלי חיים ושל צמחייה האופייניים לאזור הנחל במצבו הנקי. שחזור זה נעשה אך ורק לאחר שמי הנחל הם באיכות המאפשרת זאת.
- תכנית שיקום נחל היא "אישית". כדי להכין תכנית הסדרה ושיקום נחל צריך להכיר את ההיסטוריה שלו - מראה הנחל, מקורות המים שלו, נתיב הזרימה הטבעית, הצמחייה, בעלי החיים שהיו אופייניים לו ועוד. חשוב גם ללמוד את ההווה שלו - מקורות הזיהום, מקורות המים הפוטנציאליים והכמויות שלהם, נתיב הזרימה, בעלי החיים והצמחים ועוד. השוואת העבר והווה של הנחל מאפשרת לתכנן את העתיד שלו - הסדרה ניקוזית, תכנית מים לנחל, השבת הצמחייה ובעלי החיים לנחל, פיתוח אתרי טבע נופש ופנאי ועוד. לאחר סיום התכנון ניגשים לביצוע השיקום, שהוא תהליך ממושך מאד.
- התכנית להקמת מועצה ארצית ורשות ארצית לניהול נגר וניקוז במשרד החקלאות נעשית מתוך חשיבה שניהול הנגר במדינת ישראל, הכולל בתוכו גם את ניהול הנחלים, חייב להתנהל בריכוז של גורם אחד. גורם זה יצטרך מטבע הדברים להשקיע חשיבה ולדאוג לתיאום מוקדם עם גורמים נוספים האחראיים כל אחד בתחומו על הנושאים השונים: בנושא שיקום נחלים עם המשרד להגנת הסביבה, רשות הטבע והגנים ואחרים; בתחום של ניהול נגר עם רשות המים; בנוגע לשימור קרקע עם משרד החקלאות.
- מטרות ההצעה להקמת מועצה ארצית ורשות ארצית לניהול נגר וניקוז הן:
1. הכפפת חוק הניקוז לידי שר החקלאות ופיתוח הכפר.

נחלי ישראל שונים מאד באופיים זה מזה - במערכות האקולוגיות הקיימות בהם, באופי זרימתם ובתכונות נוספות המייחדות כל נחל - אולם לצערנו רובם המכריע סבלו בעשרות השנים האחרונות מפגיעות משמעותיות ביותר שנעשו על ידי האדם. הפיכת הנחלים ל"חצר אחורית" ולמקום מוזנח שנהרסו בו המערכות האקולוגיות הטבעיות הביאה בין השאר להכרה כי יש לשנות את הגישה לנושא הנחלים ולהתחיל בשיקומם.

כבר בתחילת שנות ה־90 עם העלייה במודעות הסביבתית ובהכרה בצורך לשקם את נחלי ישראל הקים המשרד להגנת הסביבה מנהלה ארצית לשיקום נחלים. המנהלה פעלה מאז ועד

שיפור איכות המים ופעולות נוספות - המפתח לשיקום נחלים

אלון זס"ק

ראש אנף מים, שפכים ונחלים, המשרד להגנת הסביבה
AlonZ@sviva.gov.il